

# VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

België  
P.B.  
9160 Lokeren 1  
8/4264

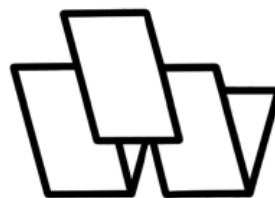
## INHOUD

|                                                          |    |
|----------------------------------------------------------|----|
| EDITORIAAL - Stuifmeel                                   | 1  |
| FLANDRIENS                                               |    |
| Een gesprek met Pa Dree (Pauwels) en Ma Luce             | 5  |
| AANKONDIGING                                             |    |
| 470 JAAR Sint-Sebastiaansgilde Kampenhout                | 10 |
| Cursussen Vendelzwaaien                                  | 10 |
| VOLKSKUNST - VIVO                                        | 11 |
| SPROKKELINGEN                                            | 16 |
| PUBLICATIES                                              |    |
| Nieuwe dansbundel - Danscahier Reuzegom                  | 17 |
| VERSLAG                                                  |    |
| Reuzegom tijdens 18ème Fête du "Hareng Roi"              | 19 |
| Keur- en studiedag bij de Hoge Gilderaad der Kempen      | 21 |
| VOLKSVERHALEN - Het einde van de winter                  | 23 |
| REDACTIONEEL - Hernieuwing abonnement                    | 25 |
| ADVERTENTIE                                              | 26 |
| STREEKDRACHTEN                                           |    |
| 'Armoe troef', streekdrachten en mode in de Belle Epoque | 27 |
| COLOFON                                                  | 32 |



v.u. G. Laekeman,  
Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

INSTITUUT  
VOOR  
VLAAMSE  
VOLKSKUNST



# VOLKSKUNST

VLAAMS  
DANSARCHIEF

\*

VLAAMS  
VENDELARCHIEF

\*

STREEKDRACHTEN  
COMMISSIE

JAARGANG 36  
NUMMER 1  
MAART 2011

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT  
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN  
DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR



## UNESCO

Het IVV is geaccrediteerd door UNESCO als  
Expertisecentrum voor Cultureel Erfgoed

## COLOFON

*Volkskunst* is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 36 - nummer 1 - maart 2011

Aan dit nummer werkten mee:

Paul De Belder, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Marcel Oelbrandt, An Steppe, Henri Vannoppen en Jos Van Eyken.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld voor 2011 bedraagt 10 euro, over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee.

Buitenlandse abonnees betalen 15 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 12,5 euro en ontvangen elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476 35 59 76,

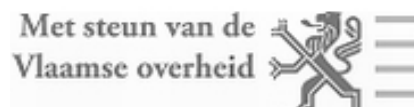
e-post [secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be](mailto:secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be)

Alle IVV-uitgaven kunnen ook besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel),

Tel. & Fax 03 475 12 05, e-post [bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be](mailto:bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be)

of via de IVV-website [www.instituutvlaamsevolkskunst.be](http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be)



## EDITORIAAL

### STUIFMEEL

*Wanneer we dit editoriaal onder ogen krijgen, zullen de katjes van de hazelaar en de zwarte els al uitgebloeid zijn. Deze eerste eenvoudige bloesems kondigen het begin van de lente aan. Het stuifmeel verspreidt zich bij deze windbloeiers gemakkelijk want de struik heeft nog geen bladeren. De hazelaar en de els zijn éénhuizig en dragen éénslachtige bloemen. Gevolg: de mannelijke katjes moeten sterven om de vrouwelijke bloemen op dezelfde struik vrucht te laten dragen dragen. Tijd voor beschouwingen over cultureel stuifmeel.*

Hoeveel stuifmeelkorrels zijn er nodig om een bloem vrucht te laten dragen? Wanneer we naar de natuur kijken lijkt de verhouding oneerlijk. De mannelijke katjes van de voorjaarsbloeiers moeten zich uitputten in productie van stuifmeel om toch één vrouwelijk bloempje te bereiken. Bij de wilg staan mannelijke en vrouwelijke katjes op verschillende bomen. Dat maakt de klus nog een stuk moeilijker. Hooikoortslijders zullen het geweten hebben. Bij droog winderig weer zit heel de atmosfeer vol stuifmeel of pollen. Niezen, tranende ogen, verstopte neus en ontstoken sinussen leiden naar apotheker en dokter. Mannelijke katjes moeten sterven, maar de natuur slaagt er ieder jaar opnieuw in om voldoende zaadjes te vormen en het nageslacht te verzekeren. Opnieuw steekt de wind een handje toe. De berk voorziet zijn zaadjes van kleine vliezige vleugeltjes. Wanneer de mens zich niet te veel moeite, ontstaan berkenbosjes die na enkele jaren het landschap een ander uitzicht geven. De flora brengt dan een hele fauna van leven met zich mee. Binnen de kortste tijd ontstaat er een nieuwe, rijke biotoop.

Binnen de sector van het cultureel erfgoed gonst het van activiteit aan de basis. Enthousiasme van eenvoudige mensen zorgt voor een machtig potentieel. Lokale initiatieven brengen mensen op de been. Als het even lukt, stijgen echo's van genoeg op naar de professionele en politieke wereld. Wanneer beide niveau's mekaar vinden, kunnen we van bevruchting spreken. Net zoals bij het stuifmeel kunnen we ons afvragen welke en hoeveel initiatieven we aan de basis moeten nemen om het beleid te overtuigen. Onvermijdelijk bloeden initiatieven en verenigingen dood, spijs waardevolle inspanningen. Maar soms dringt iets doorheen het netwerk van beoordelingscommissies, evaluaties, subsidieaanvragen,

beleidsplannen en hoorzittingen. Deze penetratie staat hopelijk garant voor het overleven of verder bestaan. We vertrouwen hierbij op wijze beslissingen van beleidsmensen.

Een niet limitatieve greep uit wat we de jongste twee maanden mochten zien en meemaken, kan elkeen inspireren.

Volkskunstgroep Reintje Vos bracht tussen kerstdag en nieuwjaar een bewerking voor poppenspel van het boek 'de Koning van Katoren' (auteur Jan Terlouw). Onder kundige leiding van regisseur Jos Decock werd het project een ware culturele hoogmis in vele opzichten. Jos gaf de poppen letterlijk en figuurlijk een gezicht. Decors werden geconstrueerd. Stemmen en bedienaars van poppen oefenden hun rollen in. Complexe technische omkadering kreeg gestalte op een indrukwekkende manier. Meer dan 40 leden van de groep werkten mee. Vier keer op een rij zat het Vossenhol (lokaal van Reintje Vos) stampvol met volwassenen en kinderen. Jan Terlouw kwam de première bijwonen in hoogsteigen persoon. Hij verklaarde na de voorstelling: *'Ik heb genoten van deze eerste bewerking voor poppenspel van de Koning van Katoren. Vlamingen mogen fier zijn op hun taal. Ik heb op geen enkel ogenblik problemen gehad om te volgen. Jullie hebben de cruciale zinnen en passages uit mijn boek geselecteerd en prachtig vertolkt'*. IVV participeerde en volgde het project met veel belangstelling. Het Firmament kon bij gebrek aan



Een cruciaal moment uit het voor poppenspel bewerkte boek de 'Koning van Katoren', omgedoopt tot de 'Koning van Folklore'. Rein beklimt de stoel van Stekening en wordt koning van Folklore.

Winne. Zijn boek 'A travers les Flandres' (8), dat in 1902 verscheen, geeft ons een helder beeld van de armoede, die toen in heel wat gebieden in Vlaanderen nog heerste. Iets dat het welvarend Vlaanderen van 2011 vergeten is, alhoewel het maar een eeuw geleden is.



## Noten

- (1) A.VAN ACKER. Herinneringen. Kinderjaren. Opgroeien in het volkse Vlaanderen van 1900'. 2010 (3de uitgave), p. 39.
- (2) Idem, p. 39.
- (3) Idem, p. 177.
- (4) Idem, p. 220.
- (5) Idem, p. 220.
- (6) Idem, p. 220.
- (7) Idem, p. 221.
- (8) A.DE WINNE. Door arm Vlaanderen. Kritik Leuven, 1982 (heruitgave).

## Illustraties

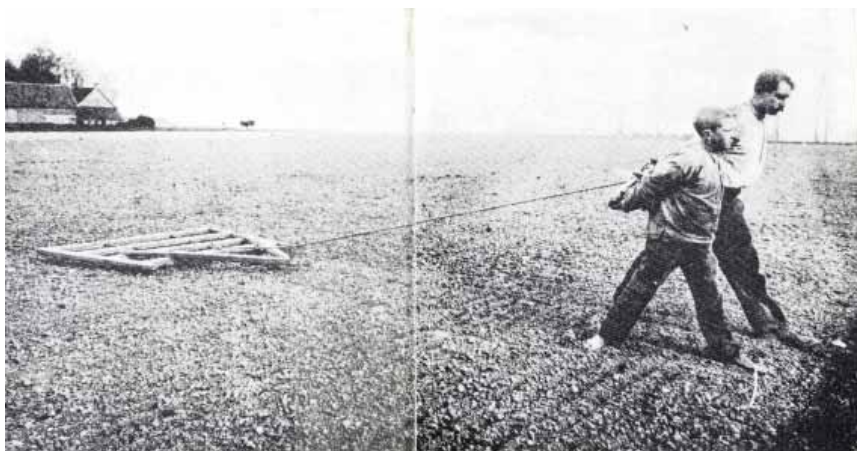
1. De mandenmaker te Temse met zijn helpsters
2. De oude spinster te Zele met haar 'kappetje'
3. Vader en zoon trokken de eg in de Belle Epoque
4. De werkplaats van een thuiswever in de omgeving van Tielt

## 9. Men keek uit naar een naaimachine en naar een wasmachine

Achiel Van Acker had ook oog voor de statussymbolen in het Klaverstraatje. "Voor heel de straat waren er drie naaimachines, waarvan één bij ons thuis, en één wasmachine, dat was bij tante, waar de kinderen op de wasdag beurtelings moesten gaan draaien" (7). Singer maakte grote publiciteit voor zijn naaimachines. In de jaren '20 van vorige eeuw werden er in de dorpen nog lessen georganiseerd om met een Singer te leren naaien.

## 10. De 'Belle Epoque' was niet alleen luxe

Mijn grootmoeder 'Nie van Paikke', officieel Leonie Vannoppen-Vanhoegaerden (Erps-Kwerps 1883-1972), had jaren lang de kruidenierswinkel bij het spoorwegstation van Erps-Kwerps op het gehucht Schoonaarde. Zij vertelde mij dikwijls dat ze met haar moeder 'Marianneke van Pieke Verkelder' (Maria-Anna Van Audenhoven) als jong meisje nog de eg getrokken had. Haar vader 'Paikke Clavet', officieel Petrus Johannes Vanhoegaerden, werkte bij de spoorwegen als 'clavetslager'. Hij controleerde de stevigheid van de rails over een aantal km. De familie had geen paard. Een koegespan durfden ze niet inzetten, want de koeien moesten melk geven. Dus maar zelf de eg trekken zoals zoveel armere mensen in Vlaanderen.



Het was nog in heel wat dorpen armoe troef zowel bij de oude spinster te Zele, bij de mandenmaker in Temse, bij de thuiswever in Tielt, bij de velbewerker in Lokeren, die werkte in de hoedenindustrie. Het was de tijd van Priester Daens in Aalst, van Priester Fonteyne in Brugge, van de progressisten zoals P.E. Janson en van de socialisten zoals August De

personeel niet actief meewerken, maar sympathiseerde met het initiatief. Een week later deden de driekoningen van Reintje Vos hun traditionele rondgang in bejaardenhuizen: ... *'t is met dees koude winterse dagen dat wij weer zijn al op onzen toer ...*

Enkele weken later vierde VVKB zijn 60<sup>ste</sup> verjaardag in de feestzalen Mantovani in Oudenaarde. Er heerste de ongedwongen sfeer van een grote Vlaamse familie. Voorzitter Theo Smet brak een lans voor het actief beoefenen van volkskunst. Dans, muziek, vendelspel en zang mogen niet verdrinken in een administratieve mallemlen. VVKB staat open voor samenwerking, maar houdt aan zijn identiteit. Theo loofde de inzet van verdienstelijke groepsleden: zij werden met een huldiging bedacht. De voorzitter vermeldde ook IVV als een belangrijke partner voor het verankeren van immaterieel cultureel erfgoed. Het feestmaal smaakte heerlijk. Als digestivum kregen de danslustigen ruimschoots gelegenheid om hun dansrepertoire in de praktijk om te zetten, onder vlotte begeleiding van 'Broers en Zussen'. Een avond om 'U' tegen te zeggen, met lang nagenieten en verlangen naar de volgende.

Via een intens en transparant overleg kwam ondertussen in Danspunt het traject 'Vlaamse Folkloredans' tot stand. Niet minder dan 7 cursusdagen worden hierbij gewijd aan traditionele, zowel als nieuw gecreëerde Vlaamse dansen. Ook gemeenschapsdans komt aan bod. Het initiatief blijkt een schot in de roos. Voor de eerste cursusdag in Ekeren kwamen 62 deelnemers opdagen. Ze bleven de gehele dag in de ban van Harry Reyntjens' kundige instructies. Het repertoire was zeker niet dat van een zondagse pick-nick: Kadril van Schoten, Polka van Hofstade, Krebbel, Holleblokkendans, Onder de Linde en Dronken Vaandrig stonden geprogrammeerd. Paul Van Duren speelde het geheel zoals naar gewoonte vlot aan elkaar. De tweede dansdag in deze reeks staat geprogrammeerd op zondag 26 maart e.k. in 't Werkhuys' in Borgerhout, onder leiding van Katrien Van Craenenbroeck en Harry Reyntjens. IVV werkt mee aan het traject o.a. door zijn uitgaven en dansbeschrijvingen aan bijzonder gunstige voorwaarden beschikbaar te stellen. Danspunt geeft hiermee gestalte aan de samenwerking met IVV en onderschrijft het belang van gestructureerde beschrijvingen in de overdracht van kennis en vaardigheden. Voor een overzicht van het traject verwijzen we naar de webstek van Danspunt: [www.danspunt.be](http://www.danspunt.be).

De voorbije maand was IVV ook aanwezig in Lichtaart, voor de jaarlijkse keur- en studiedag van de Hoge Gilderaad der Kempen. Dr. Henri Vanoppen belichtte tijdens zijn lezing authentieke elementen van

verantwoorde traditionele kledij. Een specifieke bijdrage in dit nummer geeft ons een inhoudelijk beeld.

Wanneer we alle mensen betrokken bij bovenstaande initiatieven verzamelen komen we bij het beeld van de stuifmeelkorrels die elk op hun beurt in hun eigen omgeving voor bevruchting kunnen zorgen. De enkele voorbeelden in dit editoriaal wijzen op gelijkenis en toch ook op verscheidenheid van culturele activiteiten binnen de sector. Om te weten wat er leeft moeten we op de werkvloer neerstrijken, luisteren, kijken, proeven, participeren en meedoen. De goede wind laat ons daarna in allerlei richtingen uitwaaien.

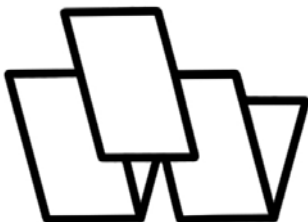
Stuifmeel, sterven, bevruchting, leven: onze mijmering brengt ons bij de eenvoudige tekst van Walter De Buck:

*'k Zou zo gere willen leven  
In ne wereld zonder haat  
Zonder macht en zonder streven  
Waar dat 't al vanzelf gaat  
'k Zou zo gere willen leven  
In ne wereld zonder pijn  
Waar iedereen het al kan geven  
En het geestig is te zijn*

Ondertussen circuleren de beleidsplannen. Mocht het stuifmeel tot in de hoogste kringen doordringen.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV



infanterie of het voetvolk moest men 28 maanden dienen, dus meer dan 2 jaar, bij de cavalerie of het paardenvolk 3 jaar en bij de artillerie 4 jaar. Voor arme gezinnen was deze diensttijd het verlies van een kostwinner voor enkele jaren.

## 6. De kloefen en de capuchon, symbolen van armoede

Achiel Van Acker had ook oog voor de kledij in het Brugge van 1900. De mensen waren slecht gekleed. Algemeen werden kloefen (klompen) gedragen. De arbeiders kenden geen overjas. 's Winters en 's zomers liepen ze in jasjes, dus vesten. Kleine patroons droegen een lang jasje of een halve overjas. De jonge mensen droegen een capuchon, een soort mantel zonder mouwen, waar men helemaal in gehuld was en die van een regenkap voorzien was. De capuchon was meestal van donkerblauwe stof en verving de latere regenjas (4). De capuchon was eigenlijk een cape. In Brabant sprak men van de 'kabaa', die de schoolkinderen droegen, afgeleid van het Franse 'caban'.

## 7. De kapelien, het zwarte mutsje en de kapmantel voor de vrouwen

Achiel Van Acker gaf ook een beeld van de kledij van de vrouwen in zijn Klaverstraatje te Brugge. De jonge meisjes droegen een kapelien. Dat was een hoofddekse in breiwerk. De andere vrouwen droegen zwarte



mutsjes. Oudere dames droegen een kapmantel met brede kap. Deze was doorgaans uit goede stof vervaardigd en moest een gans leven meegaan (5). De kapmantel kenden we in Brabant als de 'cloche'.

## 8. Een zwart kostuum, een opperhemd en een 'droogvisje' voor huwelijk en begrafenis

Wanneer men gekleed moest zijn bij een huwelijk of een begrafenis in de familie, dan droeg de man een zwart kostuum. Hij had zich dat aangeschaft bij zijn huwelijk. Het moest een leven lang meegaan. Daarbij paste een opperhemd met een gesteven borstlap. Maar de armen konden zich dat niet permitteren. Zij droegen een droogvisje' (6). Dat was een gesteven borstlap, die men boven een gewoon hemd droeg.

### 3. Kapokken matrassen, strozakken en kledingsstukken als dekens

Achiel Van Acker gaf het volgende beeld van het leven in het Klaverstraatje: "In de meeste huizen stond het bed van de ouders in de keuken en de kinderen sliepen op de zolder. Wollen matrassen waren zo goed als onbestaande. Wol was door kapok vervangen. De kinderen sliepen meestal op zakken met kort gehakt stro. Waar kleine kinderen waren, bracht de bepissing van de strozak een onaangename geur mee. Kinderdekens werden in sommige gezinnen ook vervangen door kledingsstukken en baalgoed." (1)

### 4. De mosselboer met de haren muts en de blauwe kiel

In de wijk woonde een mosselboer. Hij was één van de laatste stedelingen in Brugge, die nog een haren muts en een blauwe kiel droegen. Het was een 'baggeman' of een 'baggevent' of een persoon, die met een tenen mand op de rug ging leuren. Hij trok naar het platteland om daar huiden van kleine dieren te kopen; dikwijls koopjes waar iets op aan te merken was. Mosselen waren de oesters van de werkman. Het gebruik bestond dat men in één van de cafétjes in de buurt op maandag- avond gratis mosselen kon eten. Het waren rauwe mosselen, in een saus van mosterd en azijn gedoopt. De gebruiker mocht die mosselen eten zolang hij niet hoestte. Dan zat zijn tijd erop (2).

### 5. De bloedwet of de jaarlijkse loting met de 'zielhonden'

Tot 1909 was het Belgisch leger samengesteld op basis van loting. De rijken, die ingeloot waren kochten zich vrij. Het leger werd gevormd door arbeiders, bedienden en boerenjongens. Sommige arme jongens, die uitgeloot waren, verkochten zich voor 1600 fr. De 'zielhonden' regelden de plaatsvervangende en zo werden de rijken die tegenslag hadden met geld vrijgekocht. Sommigen staken een mollenpootje in de linkerbroekzak om geluk te hebben bij het loten, maar het hielp niet altijd (3). Men zong

*'De loting is een peste  
Voor ons en alleman  
De rijken zijn de besten  
Voor wat centen zijn zij vrij  
Terwijl wij zitten in de slavernij  
Zijn de rijken voor wat centen vrij'.*

Er was in dit volkslied duidelijk sociaal protest voelbaar. Een goed nummer werd in een lijstje gestoken dat pronkte in de keuken. Bij de

## FLANDRIENS

### Een gesprek met Pa Dree (Pauwels) en Ma Luce

*Drie mensen hebben mij in mijn jonge jaren enorm beïnvloed in mijn liefde voor de volkskunst: Remy Vandecauter, Bertha Longin en Dree Pauwels. Remy was bij Zilverberk-Jong Davidsfonds mijn eerste dansleider. Hij leerde mij de eerste volksdanspassen, maar beklemtoonde vooral de fiere, mooie houding en de hoffelijkheid die de mannelijke volksdanser moest uitstralen tegenover zijn partner.*

Bertha vertelde me over wereldmuziek, reeds lang voor die term ingang vond. Ze leerde me dat volksmuziek en volksdans zelden eigen zijn aan een bepaalde streek. Muziek en figuren worden "vrolijk genaast" en dan als "eigen" gereserveerd. Een voorbeeld: het mooie "Ik zag Cecilia komen" en "De Moldau" van Smetana. Wie pikte van wie? En het Russische "Stenka Razin"? Bij ons is dat de kikker aan de oever van de Demer, of de Dijle, of de Schelde, maar in Urk in Nederland is dat lied gepromoveerd tot het "Urkerse Volkslied". Op eenzelfde festival zie je ook dikwijls een voor ons "Vlaamse" dans die door een buitenlandse groep gebracht wordt. Voorbeelden kennen we hier allemaal wel.

Maar Bertha deed nog meer. Zij nodigde mij elke woensdagavond om 7 uur uit voor een "crèmeke" in de "Pinguin" in de Diestsestraat. Ik zat toen als jonge student op kot in Leuven en kon elk getrakteerd of gesponsord frankske gebruiken om de week door te komen. Om acht uur nam ze me dan mee naar Reuzegom. Zoals het toen overal de gewoonte was zaten de meisjes aan één kant van de zaal, en de jongens aan de andere. Daar tussenin stonden het orkest, en de dansleider - een oudere man, steeds met de blokfluit bij de hand - Dree Pauwels.

En toen, nu 50 jaar geleden, dank zij Bertha, leerde ik Dree Pauwels kennen en kreeg de Vlaamse volksdans een belangrijke plaats in mijn leven.



### Groefstraat 21

Dree woonde in de Groefstraat, nummer 21. En hij woont daar nog steeds, samen met Ma Luce. 50 jaar lang was de Groefstraat een kleine landweg, aarde en wat kasseien, met slechts één huis: nummer 21. Nu is

het een drukke sluike weg van “de vest” naar “het stad” en “de kliniek”. Het eens zo grote huis zie je haast niet meer staan tussen de flatgebouwen. De auto voor de deur (al dan niet in de modder) zetten kan je niet meer. Het is zoeken naar een parkeerplaats.

### Hoe het begon

Dree begon in 1937 - slechts 15 jaar oud - te dansen bij de scouts. Zijn toekomstige vrouw Luce danste toen bij de meisjesscouts. Maurits Van Haegendoren en Filip Tossijn moedigden hen aan bij VIVO een danscursus te volgen. Zijn eerste echte succes oogstte hij op de wereldjamboree van 1937 in Bloemendaal-Vogelenzang, Nederland. Met plezier en fierheid denkt hij nog altijd terug aan zijn interpretatie van de “kwajongensdans”. Zelfs wijlen mijn schoonvader vertelde soms van dat mooie dansspel van Dree Pauwels en Roger Robert. Zij brachten toen reeds “choreografie”, lang voordat dit ingang vond bij de Vlaamse volksdansgroepen.

En dan kwam de oorlog, en de bevrijding. Er heerste in Vlaanderen en dus ook in Leuven een speciale sfeer. Engelse en Amerikaanse soldaten patrouilleerden door de straten. Zij deelden eetwaren en sigaretten uit, legden vriendschapsbanden met de bevolking. Ondanks de honger was er een uitgelaten atmosfeer. Er weerklonk opjagende muziek. Door de vele amoureuze taferelen in de straten vonden velen dat de moraal zeer laag stond.

De Vlaamse Toeristenbond (V.T.B.) reageerde tegen die toestand door cultuuravonden en wandelingen in te richten. Op een van die lentewandelingen in het Zoniënwoud kwamen enkele Leuvense jongeren op het idee een wandelclub op te richten, die ook volksdansen zou inoefenen. Als naam werd “Tijl Uilenspiegel” gekozen.

Maar Dree was hiermee niet helemaal tevreden. De interesse voor de dans slabakte wat, en hij besloot samen met enkele anderen een specifieke volksdansgroep op te richten. Deze jongeren zochten ook een naam die de verbondenheid met Leuven meer benadrukte. Het werd “Reuzegom”. De melodie van het Reuzenlied weerklinkt immers – ook nu nog - elk kwartier op de beiaard van de universiteitsbibliotheek.



## STREEKDRACHTEN

### ‘Armoe troef’, streekdrachten en mode in de Belle Epoque’ in Brugge en in de rest van Vlaanderen

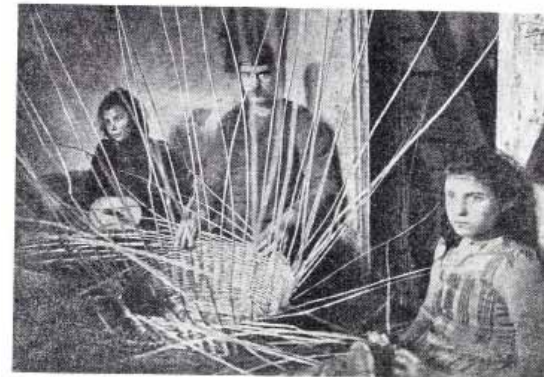
Dr. Henri Vannoppen

#### 1. Het welvarende Vlaanderen, ooit één van de armste regio's van Europa

Erfgoeddag op 1 mei 2011 heeft als thema ‘Armoe troef’. Het welvarende Vlaanderen van 2011 was in 1848, na Ierland, het armste land van Europa. De cholera, de mislukte graan- en aardappeloogsten van die periode en de uitwijking naar Amerika waren er de symbolen van. Het dorp Wakken in West-Vlaanderen vroeg aan koning Leopold I om met kerk en al overgeplaatst te worden naar Amerika. Zo arm was men daar.

#### 2. De Brugse jeugd van Achiël Van Acker

Achiël Van Acker, socialistisch eerste-minister van België ook gekend als ‘Achiël Charbon’ schreef in 1964 ‘Herinneringen. Kinderjaren. Opgroeien in het volkse Vlaanderen van 1900’. In 2010 verscheen een 3de herwerkte uitgave bij The History Press. Achiël Van Acker was uit Brugge afkomstig. Hij schreef: “Ik werd geboren in 1898. In het Klaverstraatje. Gelegen in een arme buurt. Mijn vader was mandenvlechter, en mijn moeder zorgde voor haar twaalf kinderen. Ik hielp op mijn zesde al mee met vader, en mocht tot mijn elfde naar school gaan. We kenden honger. We kenden misère. En toch waren we gelukkig. Een kindertijd om nooit te vergeten. Een vat vol mooie herinneringen. Die ik graag met u wil delen”.



## ADVERTENTIE

### Kantklosjes - Houtdraaiwerk - Deurknopjes



**Jan De Maertelaere BVBA**  
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75  
www.bobbins.be      jan@bobbins.be

### Een Vlaams programma op de “Expo”

“Na de Tweede Wereldoorlog waren maar weinig Vlaamse dansen overgeleverd” gaat Dree verder. “In het begin dansten we vooral Duitse, Engelse en Nederlandse volksdansen.

Op de “walsavonden” jaarlijks ingericht door Reuzegom dansten we naast wals, polka, mazurka en scottish, de lancierskadril, de polonaise en kleine danses zoals Jan Smet, Jan Pirrewit en de Streep. Deze walsavonden, met balboekje, waren weer op hun tijd vooruit. Nu worden ze hernomen onder de naam van “boombals”.

Naast volksdansen werd gezongen en gemusiceerd. Vendeliers brachten kleurrijke vlaggespelen. Heemkundige wandelingen en traditionele volksfeesten zorgden voor een band met het verleden. Zo herinnert Dree zich nog zeer goed het Oogstfeest in Attenhoven met het inhalen van het laatste voer, het verorberen van de oogstpap, het houden van een volksbal en de verkoop van het eerste brood van de oogst... waarvoor met Amerikaans opbod een zeer hoge prijs werd betaald. (256 fr.)

En dan kwam het jaar 1958... Reuzegom trad voor de eerste keer in het openbaar op, en wel op de Expo. Dree koos toen voor een volledig Vlaams programma, nog nooit gezien.

Wie er toen bij was, kent het nog altijd, sommigen zelfs met de aankondigingen erbij.

- **Reuzendans.** Rondedans op de middeleeuwse muziek van het Reuzenlied, ontleend aan de kerkgang “Conditor”. Eigen dansje van Reuzegom, samengesteld met figuren ontleend aan de oude contradansen.
- **Draaiende winden.** Een meisjesdans uit Merksplas, opgetekend door Jefke Adriaenssens
- **Zeg, kwezelke wilde gij dansen?** Meerstemmige zang volgens Fl. Van Duyse in “het oude Neerlandsche lied”, op tekst en wijze van Willems en meerstemmige bewerking door Arthur Meulemans.
- **Bezemdans.** Mannendans afkomstig als Heiluzersdans uit Achtel.
- **Vlaggespel.** Met genuanceerd roffelen op trommen worden in grote lijnen de figuren uit het vendelzwaaien van de Brechtse reeks weergegeven. Het vlaggespel was reeds in de 17<sup>de</sup> eeuw een der hoofdmomenten in de rederijkerswedstrijden.

- **Kegelaar.** Dans opgetekend te Diest, waar deze nog regelmatig uitgevoerd wordt door de Leliekamer.
- **Molenzurka.** Kempische dans, vroeger uitgevoerd ter gelegenheid van het oogstfeest, waarbij er vreugde heerst omdat na de oogst de molen het voedsel klaar maakt voor het volgende jaar.

Dit was een drukke periode voor de groep: gedurende weken werd er driemaal in de week gerepeteerd. Luce ontpopte zich toen als het “streng oog”. Geen enkele foute pas, slechte houding, ellipsvormige cirkel ... ontsnapte aan haar oog. (Johan! Buik intrekken! Ja Luce, ik probeer, maar dan steekt mijn poep naar achter! - Het is precies van gisteren geleden) Dat loonde, want enkele weken later werd de groep uitgenodigd voor een eerste reis naar het buitenland. Het werd Beverwijk in Nederland. Zoals “het hoorde” werd de groep voorgesteld in het Frans. In zijn dankwoord antwoordde Dree dat Vlamingen Nederlands spreken, maar vele vreemde talen verstaan. Rode kaken en verontschuldiging volgden. De “door Nederlanders getraakteerde” jeneververtjes maakten veel goed. Is het misschien vanaf toen dat ten huize Pauwels de Bokma steeds koud staat?

### Opzoeken

In de jaren zestig, zeventig en tachtig zette Dree zich in om de traditionele Vlaamse dansen op te zoeken en te noteren. Zijn werk – hij was veel op de baan - gaf hem de gelegenheid de Kempen te doorkruisen. Hij leerde in Hoogstraten Louis Doms kennen en bracht hem in contact met de leden van het Vlaams Dansarchief. Niet lang nadien ontstond de bundel “Dansen uit de Noorderkempen”.

Het Dansarchief heeft toen baanbrekend werk verricht. De gilden die wel over dansbeschrijvingen beschikten waakten jaloers over hun bezit. Zo hoorde ik ooit van Bertha Longin dat iemand die poogde “De Trawantel” van Westerlo te noteren door een alerte inwoner het papertje uit zijn handen werd gegrist.

Gelukkig veranderden de tijden en via Dree's vriend Suske Schellens van de Sint-Se-bastiaansgilde van Westerlo konden de “Dansen van Westerlo” genoteerd worden.

Begin jaren zeventig noteerde Dree bij de gilden van Diest de “Dansen van Diest”.

stukjes van de paaskaars trachten te krijgen.’ Toen overal gevraagd en gedaan..., maar dat kan je nergens meer krijgen. Op het einde hebben we het dan toch gekregen van de koster van de basiliek van Tongeren, die we goed kenden. Die heeft ons een stukje bezorgd. Dat heeft moeder dan in de room gedaan of de uier van de koeien ermee ingestreken - dat weet ik nu niet meer - maar de boter kwam. Curieus hé, dat moest een stukje van de paaskaars zijn! We waren al naar de paters geweest en die hadden het overlezen, maar dat had niet geholpen.

Bron: 9: 293-294 = WB 2554; Harry S., ?, 78 jaar, Tongeren

Op verhaal komen, Limburgs Sagenboek

Stefaan Top

Davidsfonds/Literair

Uitgeverij Davidsfonds NV, Blijde Inkomststraat 79-81, 3000 Leuven  
2004

## REDACTIONEEL

### Hernieuwing abonnement

Beste *Volkskunst-lezer*,

Bij het verschijnen van dit eerste nummer van 2011 willen we je vragen - als het nog niet gebeurd zou zijn - om je abonnement te vernieuwen.

Het abonnementsgeld voor 2011 bedraagt 10 euro, over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van ‘Volkskunst’ en het adres van de abonnee.

Buitenlandse abonnees betalen 15 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 12,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat.

Stefaan Haesen

<http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

goede week en je moet geen kerkboek meepakken. Je moet lezen voor Onze-Lieve-Vrouw en heel de tijd zeggen: 'Onze-Lieve-Vrouw, als 't u belieft, maak dat nonkel met een schuit vis naar huis komt en niet met doodskoppen'. Jij bent het die moet lezen, want Onze-Lieve-Vrouw luistert meer naar kinderen dan naar grote mensen".

Op Witte Donderdag moest ik eerst naar de dienst en dan van de ene kerk naar de andere. Op Goede Vrijdag naar de dienst en naar de kruisweg. De zaterdag stond heel de visserij aan de haven. Tantes broer was gaan zien, zijzelf durfde niet. Het was niet te geloven: een boot vol vis. Nonkel was alleen uitgevaren en heel de equipage kreeg een schone paeye [loon]. En ik kreeg een ei voor al die vis, omdat ik zo schoon gelezen had zonder kerkboek, wel duizend keer hetzelfde, en al maar van de ene kerk naar de andere, en dan naar het kapelletje van Onze-Lieve-Vrouw. Ik zat daar op een houten bankje. En dan naar het kapelletje van boer Lievens in de Kerkstraat.

Tantes broer kwam het zeggen van die grote vangst, en de vis werd uitgegoten op straat voor de deur. Ik sprong rond tussen de vis van contentement. Tante zei dat ze spaarde om haar huis af te breken en een nieuw te zetten. Ik moest van tante naar het kapelletje van Onze-Lieve-Vrouw gaan en daar vijf kruisgebeden lezen op dat houten bankje. Het jaar nadien is geheel de visserij uitgevaren.

Bron: 8: 225-226 = WB 16115; onbekende vrouwelijke informant; Achiël V, visser, 76 jaar, Heist; Olga B., eigen huishoudster, 76 jaar, Heist

Op verhaal komen, West-Vlaams Sagenboek

Stefaan Top

Davidsfonds/Literair

Uitgeverij Davidsfonds NV, Blijde Inkomststraat 79-81, 3000 Leuven

2005



### Stukje van de paaskaars helpt tegen hekserij

In Bloir hadden we een 'winning' en we hadden dan ook koeien. Moeder zaliger ging melken. Een oud vrouwtje van Mal - Julienne was haar naam - kwam op bezoek en vraagt: 'Geven die koeien nogal veel melk?' 'Dat gaat nogal,' zegde moeder, 'ik heb iedere dag meer dan drie pond boter en op twee dagen zo'n zeven pond.' Het vrouwtje bleef wat 'kallen' en ze vertrekt. Moeder komt thuis en draait de melk door de melkontromer, zoals altijd, 's Anderendaags wilde ze boter maken, maar het ging niet, het waren allemaal klontertjes. Een oude man van Berg - ik geloof een zekere Nicolaers - zegt tegen moeder: 'Trees, je bent behekt, je moet

Op het ogenblik dat de nieuwe creaties aan bod kwamen, trok Dree zich terug want hij zag zijn taak eerder in het archiefwerk.

"Waarschijnlijk zijn veel volksdansen verloren gegaan, maar ik ben blij dat we er nog zoveel konden beschrijven en zo hebben bijgedragen aan het behoud van onze Vlaamse danscultuur," besluit een fiere Dree.

Wat er ook van zij aan het optekenen, verspreiden en aanleren van dat deel van onze culturele erfenis werd keihard gewerkt en het resultaat is heel bijzonder.

Na bijna 70 jaar zet de derde generatie Pauwels jullie werk verder.

"Ja, daar zijn we zeer blij om en we dachten er toen helemaal niet aan dat na mijn dochter, nu ook mijn kleinzoon de groep doorheen de 21ste eeuw loodst."

Dree en Luce vertellen fier over de evolutie in die lange periode. Zij wilden oorspronkelijk een vriendenkring die graag samen danste. Er werd wekelijks in de een of andere Leuvense zaal gerepeteerd en men gaf dansinitiaties bij jeugdverenigingen. "We organiseerden elk jaar met halfvasten een walsavond waar veel Leuvenaars naartoe kwamen en verder een weekend, een kerstfeestje, vrouwkesdag (Lichtmis), de meibloemekes (30 april), een meiboomplanting, familiedag, ... Elk huwelijk vierden we uitgebreid. Het duurde ook 13 jaar eer de groep de "grote stap naar het podium" waagde.



Vanaf dan ging Reuzegom meer optreden, en vanaf de jaren zeventig vond ze jaarlijks de weg naar buitenlandse festivals. We organiseerden met Reuzegom zelfs ons eigen internationaal folklorefestival. Dit werd na enkele jaren "de Paasfeesten", het huidige "Internationale Festival voor Volksdans en Volksmuziek".

Dochter Hilde ging op deze weg verder. Ze gaf daarenboven de groep een stevige structuur (vzw). Deze structuur was nodig vertelt Luce om de leden te vrijwaren voor onnodige financiële risico's. Hilde zag verder dan het organisatorische alleen. Ze wilde kwaliteitsverbetering en leden die "begrepen wat ze deden". Ze stuurde ze naar vervolmatingcursussen van dans, muziek, vendelen en dansleiding.

Kleinzoon Geert volgde de dansleiderscursus van VVG en werd zo klaargestoomd om haar “op te volgen”. Hij maakte werk van een historisch verantwoorde kledij en werkt hard aan choreografie.

Zowel Dree als Luce besluiten met: Wij hopen echter dat hij niet vergeet hoe we gestart zijn: een vriendenkring die graag samen danste. Maar 't is ne Pauwels: daar zijn we gerust in!

Johan

## AANKONDIGING

### 470 jaar Sint-Sebastiaansgilde Kampenhout

De Sint-Sebastiaansgilde uit Kampenhout viert op 4 juni zijn 470-jarig bestaan. Er is een feestavond (gratis toegang) in Cultuur- en Sportcentrum Berg (Gemeenteweg 2 te 1910 Kampenhout) om 20 uur met Trnki en Ceremka uit Slowakije, Limbrant, A rase dè Têre en Sint-Sebastiaansgilde Kampenhout. Meer info i.v.m. de groepen bij Hubert Boone, tel. 016/65.65.85.

Voorafgaand is er een breugheliaanse feestmaaltijd aan 15 euro (inschrijven bij de gilde of via storting op 734-1362242-80 met vermelding van naam en aantal personen).

### Cursussen Vendelzwaaien

*De werkgroep Vlaams Vendelarchief nodigt je graag uit:*

#### Open Cursusdag Vendelen

Zondag 3 april 2011 te Hoogstraten (Veiling)

#### Cursus vendelen voor beginners

Zondag 17 oktober 2011 te Leuven

#### Cursus VendelMonitor

In het najaar 2011 richt het IVV een driedaagse cursus voor vendelmonitoren in.

*Meer info op <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>*

## VOLKSVERHALEN

### Het einde van de winter

*Het einde van de winter, Het begin van de lente, het ontluiken van nieuw leven in de natuur wordt al lang gevierd, zeker bij de oude natuurliefhebbers.*

De christenen hebben de verrijzenis van Jezus mooi ingepast in de oude 'heidense' gebruiken, want de viering van de opstanding van Jezus uit de doden als 'nieuw leven' paste hier wonderwel bij. Pasen werd een christelijk feest.

Nog steeds worden eieren gegeten, geveerd, versierd en voor kinderen verstoppt. Zogenaamd door de klokken van Rome of door de paashaas.

Het kan dan ook niet anders dat de gebeurtenissen van de goede week de fantasie en de creativiteit van de gewone man aanspreken, met verhalen tot gevolg: en, allemaal echt gebeurd natuurlijk.

Uit de reeks 'Op verhaal komen' pikken we er twee uit, een uit West-Vlaanderen, en een uit Limburg.

### Op Goede Vrijdag vangen vissers doodskoppen

Voor de Blankenbergse vissers was het verboden in zee te gaan van Witte Donderdag tot Pasen. Als ze dat toch durfden doen, waren ze zeker van doodskoppen in hun netten te hebben in plaats van vis.

't Was in het jaar 1891-1892, voor dat ik mijn plechtige communie deed. Tante was nogal stijf [zeer] gesparig [spaarzaam] en ze probeerde nonkel te overhalen om toch in zee te gaan. "Bah," zei ze, "dat bestaat niet, de Oostendse vissers doen het wel en zij hebben ook geen doodskoppen in hun netten".

"Ja maar ja, maar de equipage gaat niet mee willen". Dat was al een maand of twee, drie op voorhand dat tante probeerde en herbegon en ja, nonkel gaf toe en hij kreeg zijn equipage mee. Dat was natuurlijk gauw geweten in 't stadje. De woensdag voor Pasen was geheel de visserij in de haven om die schuit te zien uitvaren die achter doodskoppen ging. Peins een keer, drie dagen vissen en doodskoppen meebrengen!

Tante zei tegen mij: "Luister een keer meisje, je gaat drie dagen achter reke [na elkaar] gaan lezen [bidden] in de kerk in al de diensten van de



Vannoppen treffend in, toen hij tot de gilden zei: “je moet niet veranderen van kledij, maar als je verandert doe het dan op een goede manier. We dragen nu een boerenkledij van 80 jaar geleden”. Daarmee was de toon gezet, en kon Henri Vannoppen tal van voorbeelden geven van andere (en oudere) mogelijkheden voor gildekledij dan de typische blauwe kiel.

Hij gaf een aantal kledij hints mee, die beslist ook voor volksdansgroepen bruikbaar zijn :

- Let erop dat mannen- en vrouwenkledij uit dezelfde periode zijn ;
- Spreek een costumière aan, iemand met bv. toneelervaring zodat de kledij vlot draagbaar is ;
- Zorg dat het geen uniform is ;
- Bekijk schilderijen, oude foto's, verslagen van processen-verbaal van verdwenen personen uit uw streek ;
- Liefst geen zwarte kledij, er zijn zoveel meer mogelijkheden. ‘Van hoed tot ondergoed’ toont tal van voorbeelden en in uw eigen streek zijn er beslist nog veel meer te vinden!

Marcel Oelbrandt

## VOLKSKUNST

### VIVO

*Voorafgaande opmerking : Tijdens onze gesprekken met “de flandriens” werd bijna steeds het “Vlaams Instituut voor Volksdans en Volksmuziek”, kortweg VIVO, vermeld. Het VIVO wordt algemeen beschouwd als de grondlegger voor de volksdansbeweging in Vlaanderen. Het leek ons dan ook opportuun hierover een gesprek te voeren met An Steppe. Zij schreef in 1998 immers “Het Vlaamsch Instituut voor Volksdans en Volksmuziek (1935-1945). Het ontstaan van de volksdansbeweging in Vlaanderen.” Dit was een eindwerk tot het behalen van een licentiaat in Moderne Geschiedenis aan de KUL in Leuven. Promotor was prof. R. De Schrijver.*

An heeft dit eindwerk nooit gepubliceerd. Ik herinner me dat ze hieraan werkte omdat we toen samen in Reuzegom waren. “Het onderwerp is zeer delicaat om mee naar buiten te komen”, vindt An. VIVO was immers actief in de moeilijke periode van juist voor- en tijdens de oorlogsjaren. Zelfs nu, bijna 70 jaar later, kunnen de discussies over ‘culturele collaboratie’ nog hoog oplopen. Voor de jongeren van nu is het zeer moeilijk om zich in te leven in de denkwereld van de mensen die actief waren in die periode. Het moet ook zeer moeilijk geweest zijn om de juiste grens te trekken tussen actief beoefenen van cultuur en culturele collaboratie.



Met het verslag over het gesprek met An heb ik niet de bedoeling een uitgebreide chronologische geschiedenis weer te geven. Ik wil ook geen oordeel of veroordeling uitspreken over wat er toen gebeurd is. Daarom zal ik ook zo weinig mogelijk namen vernoemen, uit eerbied voor de nog levende familieleden. Ik kan er echter niet aan voorbijgaan dat sommige Vlaamse volksdansers zichzelf, na mei 1940, aan de bezettende overheid verhuurden voor culturele propaganda activiteiten. Ik laat het aan ieders oordeel over of hij of zij begrip hebben voor deze houding, dan wel of zij ze brandmerken.

Ik dank An voor het aangename gesprek over haar eindwerk. Zelfs tijdens dit gesprek bleek hoe ‘twee generaties’ een verschillende houding

hebben tegenover deze periode. En hoe sommige teksten op een gans andere manier geïnterpreteerd worden. An is nog steeds actief in de volkskunstwereld. Zij heeft haar licentiaat behaald, heeft een job, is gehuwd en heeft twee schatten van kinderen. Wil je meer weten over VIVO kan je terecht bij de bronnen die vermeld worden in dit artikel, of op het IVV-secretariaat.

“Ik heb het onderwerp niet moeten voorstellen aan mijn promotor”, begint An het gesprek. “VIVO was een van de mogelijke licentiaatsopdrachten, en het sprak mij aan omdat ik zo graag volksdanste en muziek speelde. Mijn ouders gaven me deze interesses reeds mee van jongsaf want zij waren actief in de studentengroep de Kegelaar en in het Leuvense Reuzegom.

Mijn eindwerk bestaat uit 3 delen.

- Het ontstaan en geschiedenis van VIVO,
- Tijdens de bezetting – Op zoek naar een evenwicht tussen zelfstandigheid en samenwerking
- Ideologie.

Mijn voornaamste bron was het archief van VIVO, dat via Nest Van Eynde en Boerke Naas, aan het stadsarchief van Sint Niklaas geschonken werd. Ik sprak ook met Dree Pauwels, Nest Van Eynde, Genia Van Dingenen en Jozef Wauters.”

## VIVO

Vivo ontstond in 1935. Dit was het logische gevolg van het ‘opkijken’ van een aantal jonge, maar sterke persoonlijkheden naar wat er in het buitenland op volkscultureel vlak gebeurde.

Voor de Duitse ‘Wandervögel’ spraken hen aan. Hier beleefde men het jong zijn in de natuur, in trektochten, in volksliederen en -dansen. Men zette zich af tegen de decadentie van jazz en alcohol. Ook Nederland was een grote inspiratiebron: daar had men immers al een gecentraliseerd instituut nl. Nederlands Instituut voor Volksdans en Volksmuziek. Zij deden ook herhaaldelijk beroep op lesgevers uit Nederland of gingen zelf in Nederland cursus volgen.

Men was voor ‘co-educatie’. Jongens en meisjes moesten samen opgevoed worden, ook in de ontspanning. Toch had ieder geslacht zijn eigen taak. Laat het ons zo zeggen: “De jongens hakten het hout voor het vuur waarop de meisjes dan konden koken”.

Het volk stond vele rijen diep rondom, aandachtig toekijkend en erg gul met applaus. We hebben ginder een goede beurt gemaakt. De mensen van Les Bons Z’Enfants waren enthousiast: “Vous êtes un bon groupe” – we hebben het dikwijls mogen horen. En na het optreden hebben we direct plannen gesmeed voor verdere gezamenlijke activiteiten: deelname in 2012 aan hun heel



jong tweejaarlijks festival, een dansdag (ze hebben een weversdans uit Komen gereconstrueerd, die ze ons willen aanleren), mogelijk zien we hen al terug op de volgende Leuvense Paasfeesten. Zo een ogenblikkelijke en onvoorwaardelijke vriendschapsband die ontstaat tussen twee verenigingen, dat is voor mij één van de sterke punten van de internationale folklorewereld. Taal en huidskleur zijn onbelangrijk – je herkent in elkaar zielsverwanten en die hebben maar een half woord nodig om elkaar te verstaan en warme vriendschapsbanden te smeden.

Paul De Belder

Koninklijke Volkskunstgroep Reuzegom - Leuven



## Keur- en studiedag bij de Hoge Gilderaad der Kempen

*Op zaterdag 12 februari vond in Lichtaart de jaarlijkse keur- en studiedag plaats van de Hoge Gilderaad der Kempen. Gert Celen, voorzitter van werkgroep gildebezit en hoofdmann van de gilde Sint-Christoffel uit Kapellen, verwelkomde de talrijke afgevaardigden van de Kempische gilden. Voor wie er mocht aan twijfelen: het gildeleven in de Kempen bloeit nog steeds! Wij mochten het mee ervaren.*

De keuring betrof dit jaar breuken, gildezilver en koningsstaf, terwijl de studiedag aan gildekledij gewijd was. Henri Vannoppen hield er een toespraak over. Een thema dat uiteraard aansloot bij het boek ‘Van hoed tot ondergoed’ dat IVV vorig jaar uitbracht en waarbij Henri Vannoppen de voornaamste auteur was. Opperhoofdman Theo Aerts leidde Henri



België en Nederland, op een klein podium met een minuscule dansvloer ervoor in één van de tenten. Dat ging voor ons niet lukken. Maar met wat creativiteit van de geluidsploeg kregen we onze muzikanten opgesteld aan de rand van de tent, naast de open ruimte tussen de tenten. Eerst enkele vendelreeksen – altijd wel een uitdaging in de kuststreek, met de soms verraderlijke wind.

Er kwamen zelfs enkele druppeltjes uit de grijze hemel gevallen, maar daar trekt een beetje vendelier zich niks van aan, natuurlijk. Er volgde een voorstelling van onze visserskledij, met opvallende aandacht voor het vrouwenondergoed – sexy lange onderbroeken!

En dan brachten we ons IJsland programma: de vrouwen die de thuiskomst van de vissers afwachten in de Lantaarndans, de vissers die hun materiaal uitladen op de tonen van een haallied en dan elkaar wat de duvel aandoen in de Matrozendans, het emotionele weerzien met overhandiging van de schapulier en de opvang van de nieuwe weduwe, wiens man onderweg verdronken is. Dan komt de vrolijkheid langzaamaan los: een ingetogen Schapulierenwals, gevolgd door een uitbundige Matelotte en een creatieve bewerking van de Horlepiep. Maar er is werk aan de winkel: de matrozen laden hun vuile was van de laatste 5-6 maanden uit, en enkele van hen worden door de vrouwen hardhandig van stukken stinkende kledij ontdaan, tot een broek toe. Dit vormt dan de aanleiding tot de Wasvrouwendans, gevolgd door “de Broekvent”, waarbij op de voorgrond een aantal jonge vrouwen dansend vechten om de broek van een ongetrouwde jonge visser, terwijl op de achtergrond op de maat van de muziek de was wordt gedaan door het meer bezadigde deel van de vrouwen. Uiteindelijk komt de jonge visser zijn broek teruggeisen en het spel tussen hem en zijn meisje evolueert tot een vlotte en afwisselende slotdans met een energiek einde.



In Vlaanderen kwam er dan de eis van het Vlaamsgezind zijn bij.

Het motto van VIVO was: ‘volklid, volksdans, huismuziek en leekespel zijn blijvende cultuurwaarden voor een volk’.

Daarom wou men op sterk georganiseerde en wetenschappelijke manier onderzoek doen naar oude liederen en dansen. Via volksdansgroepen en cursussen wou men die dan verspreiden in Vlaanderen. Men keek hiervoor op naar het buitenland waar dit reeds gebeurde. In Engeland bestond die traditie al een hele tijd: Cecil Sharp gaf in 1909 het ‘The Country Dance Book’ uit en in 1911 werd de ‘English Folk Dance en Song Society’ opgericht. Deze beweging zou later naar het vasteland overslaan: Duitsland, Scandinavië, Nederland en ook bij ons.

Naargelang de dertiger jaren naar hun einde lopen en de oorlogsdreiging groter wordt neemt ook de Germaanse gedachte toe. Conflicten tussen de twee sterke persoonlijkheden kunnen dan niet uitblijven. Edgard Wauters was zeer Vlaamsgezind, meer dan Huig Hofman die aanleunde bij het socialistisch gedachtegoed.

“De werking van VIVO is uitsluitend cultureel en staat buiten alle politiek” en “als iedereen lid mag zijn, ben je politiek neutraal” waren twee basisprincipes. Toch leidden deze ogenschijnlijk zeer duidelijk principes tot verschillende interpretaties.

Huig Hofman zei dat het VIVO alleen maar neutraal kon zijn, wanneer alle ideologische en geestelijke strekkingen in de maatschappij erin vertegenwoordigd waren. Edgard Wauters, daarentegen beweerde dat neutraliteit betekent dat er geen rekening moest worden gehouden met de politieke opvattingen van de leden. Het ging immers om cultuur: dans en muziek - en niet om politiek.

Beweerden zij hetzelfde? Ik zou zeggen van ja, maar in de praktijk sloten echter heel wat meer rechtse, Vlaams-nationalistische verenigingen aan bij de beweging. Hofman was hiermee niet akkoord en diende in mei 1938 zijn ontslag in bij het VIVO. Tegelijkertijd richtte hij het VDCV op, de Volksdanscentrale voor Vlaanderen.

Lagen de verschillende politieke opvattingen aan de basis van dit conflict? Misschien voor een gedeelte wel, maar An heeft de indruk dat het vooral om een botsing van sterke persoonlijkheden ging, die beiden naar het leiderschap streefden.

Naarmate de oorlog nadert, en zeker tijdens de bezettingsjaren, deint de vivowerking meer uit naar propaganda en worden de doelstellingen

stelselmatig aangepast. De muziek werd steeds meer belangrijk, (aan de blokfluit wordt een zeer grote rol toegediend) er werd een opvoedkundige dienst opgericht, het belang van de gemeenschap neemt toe.

En wat met de zang ? Edgard Wauters en Eugene Verstraete hadden reeds in 1933 (dus nog voor het ontstaan van VIVO) een liederenbundel uitgegeven: 'De Goudgele Garve'. Dit boekje heeft 6 herdrukken gekend tot de ontbinding van VIVO... dit bewijst voldoende het succes van de zang. Onder meer volgende nu alom bekende liederen waren hierin opgenomen: Het daget in den Oosten, Heer Halewijn, Het waren twee koningskinderen, Schoon lieveken, Het Reuzenliedje... Ook het smiske van Lais staat erin maar dan onder de titel 'Wie wil horen een historie?'. Het 'Goedenacht Kameraden' dat nog altijd als afscheidslied in sommige groepen gebruikt wordt, was een oorspronkelijk Duits lied dat vertaald werd door Eugene Verstraete. Dat is rechtstreekse duidelijke invloed tot op de dag van vandaag.

Tijdens een volksdanscongres in Stockholm in 1939 wordt ook de eerste 'Vlaamse klederdracht' gepresenteerd: geïnspireerd op de Kempische boerendracht.

"De nieuwe geest was steeds levend in ons. Al datgene wat thans tot bredere lagen doordringt: de waarde der eigen cultuur, de grote rol der muziek in het geestelijk leven van een volk, de eenheid in de verscheidenheid van alle volkslagen, de bezorgdheid voor heel ons geestelijk patrimonium, het bewuste aanleunen bij de Germaanse cultuur, het is immers steeds de bekommernis, de bestaansreden van het VIVO geweest."

Als je dit leest, moet je wel besluiten dat het VIVO op zijn minst ideologische sympathieën had voor de bezetter. In de volkskunstfeesten herstelde men de heidense feestkalender met zijn joelfeesten en meitradities, in ere. Het geven van 'Germaanse' voornamen werd zeer populair.

Al zocht men naar een evenwicht tussen zelfstandigheid en samenwerking, toch stak men zijn bewondering voor het politieke en militaire programma van de bezetter niet onder stoelen of banken. In het ledenblad 'De Speelman' werden Oostfronters voorgesteld als helden. Men trad op tijdens politieke propagandafeesten van de bezetter en men



## VERSLAG

### Volkskunstgroep Reuzegom – optreden op het 18ème Fête du "Hareng Roi", Étapes, Frankrijk



Twee jaar geleden al hadden we het plan opgevat om contact op te nemen met Les Bons Z'Enfants, de dansgroep uit Étapes (Stapel) aan de zuidgrens van het oude graafschap Boonen of Boulogne, zowat het zuidelijkste punt van de meest expansieve groot-Vlaamse verzuchtingen zou je kunnen zeggen. Étapes is een oude haringstad aan de monding

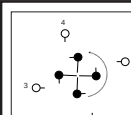
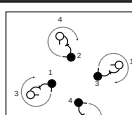
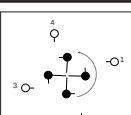
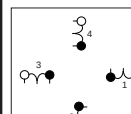
van La Canche, waar de lokale volksdansgroep er in geslaagd is om lokale tradities, dansen en kledij op een creatieve manier terug tot leven te brengen. Bij de voorbereiding van het nieuwe klederdrachtenboek hadden Etienne Vankeirsbilck en Gerda Pil met zo veel lof over Les Bons Z'Enfants gesproken, dat we wel erg nieuwsgierig waren geworden. En toen we bij de voordracht van 'Van hoed tot ondergoed' een afvaardiging leerden kennen, waren we vertrokken voor wat hopelijk een lange relatie zal worden. We hebben dan ook niet lang getwijfeld, toen we een uitnodiging kregen om op te treden op hun jaarlijkse haringfeest, 'la Fête du Hareng Roi', op zondag 7 november 2010.

We werden ginder hartelijk ontvangen en direct de kledkamer in geloodst, in het plaatselijke visserijmuseum – met onze visserskledij pasten we zo in de decors. Het feest vond plaats aan de oude vissershaven – rijen tenten en tentjes met traditionele producten, handwerk, oude en nieuwe visserijbenodigdheden,



oude volksspelen en een hele Nederlandse delegatie uit Overijssel. En dan was er het eten en drinken: grote barbecues, warme en koude wijn, haringsoep, gebakken en gerookte haring, alleen in het dessert was geen haring verwerkt. De hele dag door traden muziekgroepjes op uit Frankrijk,

In 1995 kreeg de groep de titel van 'Koninklijke Volkskunstgroep' bij zijn 50-jarig bestaan. Het jaar 2005 stond geheel in het teken van 60 jaar Reuzegom. In 2007 kreeg Reuzegom de titel 'Ambassadeur voor folkloredans in Vlaanderen' naar aanleiding van het Dans.Juweel, een toernooi georganiseerd door Danspunt. Reuzegom brengt podiumgerichte programma's rond bepaalde thema's zoals de meimaand, het oogstfeest, het gildeleven, de wevers, carnaval en de Ijslandvaart. Reuzegom streeft naar een evenwicht tussen traditionele Vlaamse volksdansen en nieuwe creaties in dezelfde stijl als de traditionele. Voor deze laatste worden zowel oude melodieën gebruikt als nieuwe muziek geschreven. Reuzegom beschikt over een eigen orkest. De groep treedt op in historisch verantwoorde klederdracht.

| Polka van Kortenberg                                                                                      |  | Tunf.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| [ Voorpel 3 x (AA BB) AA B ]                                                                              |  | [ Voorspel 3 x (AA BB) AA B ]                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                          |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                          |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                         |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                                                                                                           |  | <p><b>Achtergrondinformatie</b></p> <p>Volksgroep Reuzengroep creëerde "Zwierig danske" in 2002 en bracht het op het podium tijdens de Paasfeesten van datzelfde jaar. De groep gebruikt de dans op het podium meestal om een optreden af te sluiten.</p> <p>De dans wordt uitgevoerd op de muziek van een schreeftans. Wie vermoedelijk te veel gedronken had, werd uitgeslagen tot een schreeftans. Het slaachtoffer moest op een knijpin huppelen. Bij afwijken van de lijn was een ronde voor heel het gezelschap verplicht. Volksmuziekensemble "het Kiekeleke" brachtte een versie van deze schreeftans uit op LP¹, met een variërend muzikaal thema.</p> |
|                                                                                                           |  | <p><b>Dansbeschrijving</b></p> <p>Zwierig danske<br/>           Dans voor onbepaald aantal paren in een kring<br/>           Volkstanzgroep Reuzengroep Letoven<br/>           Muziek Schreeftans (Herman Dewit)<br/>           In tegenstelling met de gewoonte werden de muziektales continu genummerd in de dansbeschrijving, overeenkomstig de muziekpartituur.<br/>           Danspassen Galoppas, gaanspas, polka, hoppas, hop, sluitsprong, tp, vierpas<br/>           Opstelling Frontkring<br/>           Uitvoering Frontkring<br/>           Voorspel (1 maat)</p>                                                                                   |
|                                                                                                           |  | <p><b>Figuur I</b></p> <p>A<br/>           1-2 Allen 8 galoppassen rmdz.<br/>           3-4 Allen 8 galppassen nrdz. Houdinglossen</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|                                                                                                           |  | <p><b>Refrein</b></p> <p>B<br/>           Ms vierpas voorwaarts (wijd zwaaien met de rokken)<br/>           ————— "e handen.<br/>           ———— "e handen.<br/>           ———— achterwaarts en tip<br/>           "e handen.<br/>           ———— passen (R-L-R) 1 maal rechtsom draaien en tp. Bij het draaien le handen in de zij (uitzwaaien van de rokken).<br/>           ———— en voorwaarts met klap op 4de tijd<br/>           ———— zwaai maken en met 4 gaanspassen voorwaarts tot voor de partner<br/>           ———— passen (L-R-L) 1 maal linksom draaien en tip<br/>           ———— n gewone danshouding aan.</p>                                   |
|                                                                                                           |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                                                                                                           |  | <p>sukiez uit Vlaanderen. Omega International LPZ 538.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                        |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                        |  | <p>27</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <p><b>Refrein</b></p>  |  | <p>Hetbal van 9'0m 12</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

De 'culturele collaboratie-smetten' van het VIVO vloeiden vooral voort uit de samenwerking met DeVlag en NSJV (Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen). VIVO nam het volksdangedeelte van het NSJV voor zijn rekening.

“Het deel over de taak van de familie en de co-educatie in de ideologie van het Vivo vind ik een zeer opvallend element” zegt An. “Hierin week men af van de traditionele scheiding van de geslachten”. Men was voor co-educatie, niet alleen in het onderwijs maar ook in de ontspanning. Men vond dat kinderen en jongeren, jongens en meisjes, zich samen moeten kunnen voorbereiden op het beroeps- en sociale leven. Ontspanning speelt hierbij een belangrijke rol. Gelijke kansen leiden immers tot een leefbaarder samenleving, waarin iedere vrouw en iedere man zijn/haar plaats in het beroeps-, sociale en gezinsleven vindt met een evenwichtige verdeling van de taken en verantwoordelijkheden. Maar VIVO is geen voorstander van vrijage tijdens de activiteiten. Zelfs wanneer er tussen een jongen en een meisje een ‘engere band bestaat, zullen zij zich voor de ganse Vivogemeenschap in acht nemen, zich niet afzonderen...’.

Na de oorlog hebben de volksrepressie en het gerecht sommige bestuursleden zwaar gestraft. Dit was echter niet wegens hun activiteiten voor het VIVO, maar wel voor andere feiten die hen ten laste konden worden gelegd.

Het VIVO had zich door haar samenwerking met sommige verenigingen of deelname aan politieke activiteiten wel schuldig gemaakt aan culturele collaboratie. Ook al bleef men beweren dat 'als iedereen lid mag worden, ben je politiek neutraal'.

Of het VIVO na de oorlog als organisatie verboden werd, ofwel omdat het zichzelf ontbond omdat de 'leiding in de bak' zat, blijkt niet uit An's eindwerk.

#### Slot:

Men zou kunnen denken dat het niet meer bestaan van VIVO en de weerklank van de culturele collaboratie het einde van de volksdansbeweging in Vlaanderen zou betekenen.

Niets was minder waar. In 1945 werden in Leuven de Kegelaar en Reuzegom opgericht. Het VDCV bleef verder werken. Boerke Naas en andere volksdansgroepen volgden. Jonge mensen bleven zich verzetten tegen wat zij toen noemden 'Amerikaanse decadentie'. Zij hielden van volksdansen en vendelzwaaien. Hun repertoire bestond oorspronkelijk uit buitenlandse dansen. Maar ook dat veranderde. Dit stellen we, bijna 70 jaar na de oorlog, meer dan ooit vast.

Johan

## SPROKKELINGEN

### Overlijden Frans Geys

Heel wat jaren werd Volkskunst gedrukt door drukker Frans Geys uit Malle. Voor Frans begon een aantal jaren geleden een ongelijke strijd tegen zijn ziekte. Frans overleed op 6 februari. Het Instituut voor Vlaamse Volkskunst betuigt zijn medeleven met Chris Van Deun, echtgenote van Frans, bij dit te vroege afscheid.



### Overlijden Gerarda Oelbrandt

Op 19 februari overleed Gerarda Oelbrandt, zus van onze stafmedewerker Marcel. Het IVV wenst Marcel en zijn familie veel sterkte.

## PUBLICATIES

### Nieuwe publicatie - Danscahier Reuzegom

Met de uitgave van dit danscahier willen het Instituut voor Vlaamse Volkskunst en Danspunt de verspreiding van Vlaamse volksdansen ondersteunen. De bedoeling bestaat erin aanleren en uitvoeren van dansen te bevorderen. Bij dit danscahier volgen later dit jaar een DVD en een CD met de opname van respectievelijk de uitvoering van de dansen en de bijhorende dansmuziek. Met dit pakket beogen we een geïntegreerde aanpak.

Dit danscahier kon niet tot stand komen zonder de intense medewerking van Volkskunstgroep Reuzegom uit Leuven. Reuzegom verleende assistentie bij de notatie van de dansen, de opname ervan en de muzikale begeleiding. Een historische schets laat toe de groep te situeren. De tweede wereldoorlog was nog aan zijn stuiptrekkingen toe, wanneer Leuvense jongeren in 1945 een wandelclub oprichtten. De bedoeling bestond erin naast het wandelen ook te volksdansen. Aanvankelijk droeg de groep de naam 'Tijl Uilenspiegel', maar die veranderde al snel in 'Reuzegom' om de verbondenheid met de stad Leuven te beklemtonen. De beiaard van de universiteitsbibliotheek speelt immers om het kwartier de gedeeltelijke of gehele melodie van het Reuzenlied '... al wie daar zegt de reus die komt ...'. Dree Pauwels was de eerste voorzitter en bleef dat tot in 1993.

De Wereldtentoonstelling van 1958 vormde een uitstekende gelegenheid om voor het eerst een voorstelling te geven met uitsluitend Vlaamse volksdansen voor een internationaal publiek. Met een reis naar Nederland datzelfde jaar begon een traditie van jaarlijkse buitenlandse optredens. Sedertdien nam Reuzegom deel aan festivals in nagenoeg alle landen van Europa en ook in Tunesië, Syrië en de Verenigde Staten. Deze reizen en het jaarlijkse internationale volksdansen- en volksmuziekfestival tijdens



*Uitgave van het  
Instituut voor Vlaamse  
Volkskunst  
32 pagina's  
kostprijs 6 euro  
bestelling zie colofon*